

การวิจัย เชิงคุณภาพ

แนวคิด ทฤษฎี และปฏิบัติการวิจัย

QUALITATIVE RESEARCH
CONCEPTS, THEORIES,
AND RESEARCH PRACTICE

การวิจัยเชิงคุณภาพต้องการค้นหาความรู้และความจริง
ของปรากฏการณ์ในสรรพสิ่งว่า “เกิดขึ้นได้อย่างไร”
“ทำไมจึงเกิดขึ้น” และมุ่งให้ความหมายปรากฏการณ์
นั้นอย่างไร

ประเวศน์ มหารัตน์สกุล

การวิจัยเชิงคุณภาพ
แนวคิด ทฤษฎี และปฏิบัติการวิจัย
QUALITATIVE RESEARCH
CONCEPTS, THEORIES, AND RESEARCH PRACTICE

การวิจัยเชิงคุณภาพต้องการค้นหาความรู้และความจริงของปรากฏการณ์ในสรรพสิ่งว่า
“เกิดขึ้นได้อย่างไร” “ทำไมจึงเกิดขึ้น” และมนุษย์ให้ความหมายปรากฏการณ์นั้นอย่างไร

ประเวศน์ มหารัตน์สกุล

การวิจัยเชิงคุณภาพ

: แนวคิด ทฤษฎี และปฏิบัติการวิจัย

QUALITATIVE RESEARCH

: CONCEPTS, THEORIES, AND RESEARCH PRACTICE

จำนวน : 274 หน้า

ราคา : 300 บาท

จัดทำโดย : ประเวศน์ มหารัตน์สกุล

รูปเล่ม/ปก : ตวงรัตน์ มหารัตน์สกุล

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และที่แก้ไขเพิ่มเติม

E-book ฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อการอ่านส่วนบุคคลเท่านั้น

ไม่อนุญาตให้นำไปโพสต์ไปคัดลอก แจกจ่าย อัดโฮลด์ หรือจำหน่ายต่อในทุกช่องทาง

โดยไม่ได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าของลิขสิทธิ์

จัดทำและเผยแพร่โดย

ประเวศน์ มหารัตน์สกุล

ติดต่อ

E-mail: tuangrut.m12@gmail.com

พิมพ์ครั้งแรก

มิถุนายน พ.ศ. 2569

คำนำ

ในโลกที่ความรู้และเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงรวดเร็วและปัญหาสังคมซับซ้อนยิ่งขึ้น การเข้าใจ “มนุษย์” อย่างลึกซึ้งเป็นหัวใจของการสร้างองค์ความรู้ที่มีคุณค่า การวิจัยเชิงคุณภาพจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการเปิดเผยมุมมอง ประสบการณ์ และความหมายที่ตัวเลขไม่อาจอธิบายได้ครบถ้วน หนังสือ “การวิจัยเชิงคุณภาพ: แนวคิด ทฤษฎี และปฏิบัติการวิจัย” เล่มนี้ ถูกพัฒนาให้เป็นทั้งกรอบแนวคิดและคู่มือปฏิบัติที่ชัดเจน ครอบคลุมตั้งแต่ทฤษฎีพื้นฐานไปจนถึงการออกแบบ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ และการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ

จุดเด่นสำคัญคือการเชื่อมโยง “แนวคิด” สู่ “การลงมือทำ” ทำให้ผู้อ่านสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง ทั้งในงานศึกษาและงานวิจัย หากท่านต้องการเข้าใจคน เข้าใจสังคม และเข้าถึงความจริงที่ลึกกว่าเดิม หนังสือเล่มนี้คือคำตอบ

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นทั้งแรงบันดาลใจและเครื่องมือในการสร้างงานวิจัยที่มีคุณค่า

ประเวศน์ มหารัตน์สกุล

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 พื้นฐานการวิจัยเชิงคุณภาพ	1
1.1 ความเป็นมา	1
1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัย	3
1.3 ทฤษฎีและหลักการสำคัญของการวิจัย	4
1.4 ความสำคัญของการวิจัย	9
1.5 พื้นฐานแนวคิดการวิจัยเชิงคุณภาพ	10
1.6 ลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ	11
1.7 จุดอ่อนของการวิจัยเชิงคุณภาพ	12
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ	14
2.1 ความหมายการวิจัย	14
2.2 แนวคิดและปรัชญาของการวิจัย	15
2.3. ลักษณะสำคัญของการวิจัย	18
2.4 กระบวนทัศน์ที่เกี่ยวข้อง	23
2.5 ทฤษฎีการวิจัย	28
2.6 ระเบียบวิธีวิจัย	30
2.7 รูปแบบหรือประเภทของการวิจัย	33
2.8 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย	39
2.9 การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย	40
2.9.1 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล	40
2.9.2 การวิเคราะห์เนื้อหา	44
2.9.3 การสร้างข้อสรุป	45
2.9.4 ความเหมือนและความต่างเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาและการสร้างข้อสรุป	46
2.10 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล	48
2.11 ลักษณะผลลัพธ์ของการวิจัย	50

บทที่ 3 การตีความ	53
3.1 ความหมายการตีความ	53
3.2 ลักษณะของการตีความ	55
3.3 ความสำคัญของการตีความในการวิจัยเชิงคุณภาพ	56
3.4 กระบวนการตีความข้อมูล	57
3.5 แนวทางหรือวิธีการตีความข้อมูล	58
3.6 บทบาทของผู้วิจัยในการตีความข้อมูล	66
3.7 ความน่าเชื่อถือในการตีความข้อมูล	67
3.8 ข้อจำกัดของการตีความ	74
บทที่ 4 การกำหนดปัญหาการวิจัย	77
4.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	77
4.2 สถานการณ์ปัจจุบันและช่องว่างของความรู้	79
4.3 ประเด็นปัญหาหลัก	81
4.4 คำถามการวิจัย	81
4.5 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	83
4.6 ขอบเขตของการวิจัย	85
4.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	86
บทที่ 5 การเขียนบทนำ	88
5.1 การเขียนความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	89
5.2 การเขียนคำถามการวิจัย	91
5.3 การเขียนวัตถุประสงค์ของการวิจัย	93
5.4 การเขียนแนวคิดหรือกรอบการมองปรากฏการณ์	95
5.5 การเขียนขอบเขตของการวิจัย	98
5.6 การเขียนนิยามศัพท์เฉพาะ	101
5.7 การเขียนประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	103

บทที่ 6 การวิธีทบทวนวรรณกรรม	105
6.1 กระบวนการทบทวนวรรณกรรม	106
6.2 แนวคิด ทฤษฎีที่ควรนำมาเขียนในบททบทวนวรรณกรรม	110
6.3 การเขียนแนวคิด ทฤษฎี	114
6.4 การเขียนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	116
6.5 การออกแบบกรอบแนวคิดการวิจัย	118
บทที่ 7 การวิธีการเขียนระเบียบวิธีวิจัย	120
7.1 หลักการเขียนระเบียบวิธีวิจัย	124
7.2 การออกแบบสัมภาษณ์	129
7.3 การขอการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์	135
7.4 ข้อจำกัดของการวิจัย	136
บทที่ 8 การวิธีเขียนผลการวิเคราะห์ข้อมูล	139
8.1 เสนอเป็นประเด็นผลการวิเคราะห์	140
8.2 วิเคราะห์ตามข้อวัตถุประสงค์	143
8.3 การใช้คำพูดของผู้ให้ข้อมูล	151
8.4 การสังเคราะห์รูปแบบหรือโมเดล	152
8.5 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล	155
บทที่ 9 การวิธีสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	161
9.1 หลักการเขียนข้อสรุปงานวิจัย	161
9.2 หลักการเขียนอภิปรายผล	164
9.3 หลักการเขียนข้อเสนอแนะ	168
บทที่ 10 หลักการเขียนบทความวิจัย	170
บทที่ 11 บทบาทการวิจัยเชิงคุณภาพในการวิจัยแบบผสมวิธี	176
11.1 แนวคิดและความหมายของการวิจัยแบบผสมวิธี	177
11.2 ความหมายและลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพในบริบทวิจัยผสมวิธี	178
11.3 ตำแหน่งของการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบการออกแบบการวิจัยผสมวิธี	180

11.4 บทบาทของการวิจัยเชิงคุณภาพในการวิจัยแบบผสมวิธี	186
11.5 กระบวนการบูรณาการข้อมูล	190
11.6 ข้อดีและข้อจำกัดของการใช้การวิจัยเชิงคุณภาพในงานวิจัยแบบผสมวิธี	192
11.7 แนวทางการประยุกต์ใช้งานวิจัยเชิงคุณภาพในการวิจัยแบบผสมวิธี	193
บทที่ 12 การวิจัยเชิงคุณภาพในยุคดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (AI)	196
12.1 ปัญญาประดิษฐ์(AI) กับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ	196
12.2 โปรแกรมช่วยวิเคราะห์ข้อมูล	198
12.3 การใช้ Chatbot และ Generative AI ในงานวิจัย	201
12.3.1 บทบาทของ Chatbot และ Generative AI ในกระบวนการวิจัย	202
12.3.2 ข้อดีของการใช้ Chatbot และ Generative AI ในงานวิจัย	204
12.3.3 ข้อจำกัดและประเด็นจริยธรรม	205
12.4 การสัมภาษณ์ออนไลน์	206
12.5 ชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล	207
12.6 ข้อจำกัดและจริยธรรมของ AI ในการวิจัย	207
บทที่ 13 คุณธรรมและจริยธรรมในการวิจัยเชิงคุณภาพ	210
13.1 ความหมายของจริยธรรมการวิจัย	210
13.1.1 แนวคิดจริยธรรมการวิจัย	211
13.1.2 หลักการคุ้มครองสิทธิผู้ให้ข้อมูล	213
13.2 หลักจริยธรรมสำคัญในการวิจัยเชิงคุณภาพ	215
13.2.1 การเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	216
13.2.2 หลักคุณประโยชน์และไม่ก่ออันตราย	218
13.2.3 หลักความยุติธรรม	219
13.3 จริยธรรมในการเก็บข้อมูลภาคสนาม	220
13.4 จริยธรรมในการตีความและนำเสนอข้อมูล	223
13.5 บทบาทของผู้วิจัยกับความไวทางจริยธรรม	226
13.6 การขอรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์	229
13.7 ปัญหาและกรณีศึกษาด้านจริยธรรมในการวิจัย	234

13.8 แนวโน้มจริยธรรมการวิจัยเชิงคุณภาพในยุคดิจิทัล	237
13.8.1 การวิจัยออนไลน์	237
13.8.2 การใช้ข้อมูลจาก Social Media	239
18.3.3 AI กับจริยธรรมการวิจัย	241
บทที่ 14 การเขียนรายงานและการเผยแพร่งานวิจัยเชิงคุณภาพ	244
14.1 องค์ประกอบบทความวิจัยที่เผยแพร่	244
14.2 การเขียนอภิปรายผลเชิงคุณภาพ	247
14.3 การเลือกวารสารเพื่อตีพิมพ์	249
14.4 ประเด็นที่ผู้ทรงคุณวุฒิขอวิจารณ์	251
14.5 ข้อปฏิบัติของผู้วิจัยในการเผยแพร่งานวิจัย	254
บรรณานุกรม	257

ภาค 1

บทที่ 1

พื้นฐานการวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยเป็นวิธีการหนึ่งของมนุษย์ในการแสวงหาความรู้และความจริงของปรากฏการณ์ เป็นกรอบสำคัญที่ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินการศึกษาอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอน และสามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีเหตุผล โดยมีความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี ความหมายและลักษณะของการวิจัยไว้ ดังนี้

1.1 ความเป็นมาของการวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) มีมาแต่สมัยโบราณย้อนกลับไปยังยุคอารยธรรมกรีก แม้ยังไม่มีคำว่า “การวิจัยเชิงคุณภาพ” อย่างเป็นทางการเหมือนในปัจจุบัน แต่เป็นแนวคิดพื้นฐานของการศึกษาปรากฏการณ์ผ่านการสังเกต การสนทนา การตีความความหมาย และการทำความเข้าใจประสบการณ์ของมนุษย์ ได้ปรากฏอยู่ในงานของนักปรัชญากรีกหลายคน โดยเฉพาะโสเครตีส เพลโต และอริสโตเติล ซึ่งใช้การตั้งคำถาม การสนทนา และการสังเกตชีวิตทางสังคมเพื่อแสวงหาความจริงเกี่ยวกับมนุษย์และสังคม (Tralau, n.d.) หรือการค้นพบหลักธรรมอริยสัจสี่ของพระพุทธเจ้า เกิดจากกระบวนการแสวงหาความจริงเกี่ยวกับชีวิตและความทุกข์ของมนุษย์ ผ่านการสังเกต การใคร่ครวญ การสนทนา การใช้ประสบการณ์ตรง และการตีความความหมายของชีวิต ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดพื้นฐานของการวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น การศึกษาปรากฏการณ์ตามสภาพจริง การทำความเข้าใจประสบการณ์ของมนุษย์ การตีความความหมายเชิงลึก การใช้การสังเกตและการสะท้อนคิด (reflection) ลักษณะดังกล่าวอาจไม่ใช่ความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพในทางวิชาการปัจจุบัน ที่สมัยใหม่ยอมรับระบบการวิจัยเชิงคุณภาพจะต้องมีองค์ประกอบด้านระเบียบวิธี เช่น การกำหนดคำถามวิจัย การเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ การวิเคราะห์ข้อมูล และการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

แนวคิดการวิจัยเชิงคุณภาพในอดีตถือเป็นรากฐานสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพในปัจจุบัน เพราะมุ่งเน้นการทำความเข้าใจ “ความหมาย” และ “ประสบการณ์” ของมนุษย์ มากกว่าการวัดผลเชิงตัวเลข นักปรัชญากรีกยุคแรกใช้วิธีการสังเกตธรรมชาติ การสนทนาเชิงลึก และการใช้เหตุผลเชิงตีความ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมและชีวิตมนุษย์ (Turley, 1956) ตัวอย่างสำคัญ คือ วิธีการของ Socrates ที่เรียกว่า “Socratic Method” หรือ

วิธีการตั้งคำถามเชิงลึก โดยโสเครตีสจะสนทนากับบุคคลต่าง ๆ เพื่อค้นหาความหมายของความจริง คุณธรรม หรือความรู้ วิธีการดังกล่าวมีลักษณะคล้ายการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในการวิจัยเชิงคุณภาพสมัยใหม่ เพราะเน้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการค้นหาความหมายจากมุมมองของผู้ให้ข้อมูล นอกจากนี้ Aristotle ยังใช้การสังเกตพฤติกรรมของมนุษย์และธรรมชาติอย่างเป็นระบบ เช่น การศึกษาการเมือง การปกครอง และพฤติกรรมของมนุษย์ในนครรัฐกรีก ซึ่งสะท้อนแนวคิดการศึกษาปรากฏการณ์ในบริบทจริง (natural setting) อันเป็นลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพในปัจจุบัน (Musiat, 2022)

อีกทั้ง แนวคิดปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพยุคใหม่ ยังมีรากฐานเชื่อมโยงกับปรัชญากรีกโบราณที่ให้ความสำคัญกับประสบการณ์และการรับรู้ของมนุษย์ โดยต่อมาถูกพัฒนาเป็นแนวคิดทางปรัชญาและระเบียบวิธีวิจัยในศตวรรษที่ 20 (Patton & Broward, 2023) และแนวคิดการวิจัยเชิงคุณภาพยังเป็นฐานคิดให้การวิจัยเชิงปริมาณ เช่น การค้นพบแรงโน้มถ่วงของโลกโดย Isaac Newton ในระยะเริ่มต้นนิเวศน์ใช้ “การสังเกต” (observation) ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของการศึกษาเชิงคุณภาพ กล่าวคือ เขาสนใจปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น การตกของวัตถุจากต้นไม้ และตั้งคำถามว่าเหตุใดวัตถุจึงตกลงสู่พื้นโลก ไม่ลอยขึ้นไปบนท้องฟ้า การสังเกตและการใช้เหตุผลเชิงอธิบายนี้ถือเป็นลักษณะของการศึกษาปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ (naturalistic observation) เมื่อพัฒนาต่อมา นิเวศน์ได้สร้างกฎแรงโน้มถ่วงสากล (law of universal gravitation) และอธิบายความสัมพันธ์ของแรงมวล และระยะทางด้วยสูตรทางคณิตศาสตร์ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative Research) ในระยะต่อมา เพราะมีการวัด การคำนวณ และการพิสูจน์เชิงตัวเลข หรือการค้นพบว่าโลกมีลักษณะ “กลม” จากการสังเกตเสากระโดงเรือ สามารถอธิบายได้ว่า “มีลักษณะของการศึกษาเชิงคุณภาพในระยะเริ่มต้น” การวิจัยโดยสังเกตเชิงคุณภาพ เท่ากับว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์จำนวนมากเริ่มต้นจาก “การสังเกตเชิงคุณภาพ” ก่อนพัฒนาไปสู่การพิสูจน์เชิงวิทยาศาสตร์และเชิงปริมาณในเวลาต่อมา

ความรู้ในปัจจุบันสรุปว่าการวิจัยเชิงคุณภาพมีพัฒนาการมาจากแนวคิดทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่มุ่งทำความเข้าใจความหมาย พฤติกรรม และประสบการณ์ของมนุษย์ในบริบทตามธรรมชาติ โดยเน้นการศึกษาปรากฏการณ์เชิงลึกมากกว่าการวัดเชิงปริมาณ การวิจัยลักษณะนี้เริ่มมีบทบาทเด่นชัดในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20

โดยเฉพาะในสาขามานุษยวิทยาและสังคมวิทยา ซึ่งนักวิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ผ่านการสังเกต การสัมภาษณ์ และการมีส่วนร่วมในชุมชน (Denzin & Lincoln, 2018)

ต่อมา แนวคิดการวิจัยเชิงคุณภาพได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากอิทธิพลของปรัชญาปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) ปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (symbolic interactionism) และแนวคิดการตีความ (Interpretivism) ซึ่งมองว่าความจริงทางสังคมมีลักษณะหลากหลายและขึ้นอยู่กับความรู้ของมนุษย์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องเข้าไปทำความเข้าใจความหมายที่บุคคลสร้างขึ้นจากประสบการณ์ของตนเอง มากกว่าการอธิบายปรากฏการณ์ด้วยตัวเลขหรือกฎทั่วไปเพียงอย่างเดียว (Creswell & Poth, 2018)

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 การวิจัยเชิงคุณภาพได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะในด้านการศึกษา การพยาบาล รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และการพัฒนาชุมชน เนื่องจากสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างลึกซึ้ง อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนมุมมอง ความรู้สึก และประสบการณ์ของตนเองได้อย่างเป็นธรรมชาติ (Patton, 2015)

ปัจจุบัน การวิจัยเชิงคุณภาพได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นระเบียบวิธีวิจัยที่มีความสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ โดยผู้วิจัยสามารถเลือกใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์เอกสาร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนความหมายและบริบทของปรากฏการณ์อย่างรอบด้าน (Merriam & Tisdell, 2016)

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัย

การวิจัย (research) หมายถึง กระบวนการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบ มีการกำหนดปัญหา วัตถุประสงค์ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่หรือเพื่อยืนยันองค์ความรู้เดิมอย่างมีหลักฐานเชิงประจักษ์ (Creswell & Creswell, 2018) นอกจากนี้ การวิจัยยังเป็นกระบวนการแสวงหาความจริงอย่างมีระเบียบแบบแผน โดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่มีความน่าเชื่อถือ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาวิชาการหรือการแก้ไขปัญหาในสังคมได้ (Kerlinger & Lee, 2000) หรือการวิจัยยังหมายถึงการ

สืบค้น (inquiry) การศึกษาอย่างมีจุดมุ่งหมาย และการแสวงหาความเข้าใจในปรากฏการณ์ (Stake,2021)

การจะใช้การวิจัยในการแสวงหาความรู้และความจริงของปรากฏการณ์ เราจำเป็นต้องมีความเข้าใจความหมายของความรู้ และความจริงก่อน ถ้าไม่เข้าใจความหมายของความรู้และความจริงแม้มีการใช้การวิจัยและได้ผลการวิจัยก็ไม่ว่าสิ่งใด อันใดคือความรู้หรือความจริงของปรากฏการณ์ หรือไม่รู้ว่าสรรพสิ่งเหล่านั้นทำหน้าที่อย่างไร (how do things work) ตรงนี้บ่งเป็นนัยถึงการวิจัยเชิงคุณภาพ แต่ถ้าสงสัยต่อว่าสรรพสิ่งเหล่านั้นทำหน้าที่ได้เพียงใด มีความแม่นยำเพียงใด เป็นนัยบ่งชี้ถึงปริมาณตัวเลขที่ต้องอาศัยการวิจัยเชิงปริมาณ และเรายังสืบลึกลงไปอีกว่าการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการทำความเข้าใจการทำหน้าที่ของสรรพสิ่ง (understanding) ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณเป็นการอธิบายการทำหน้าที่ของสรรพสิ่ง (explanation)

ความรู้หมายถึงการตระหนักรู้ข้อเท็จจริง (fact) ความคุ้นเคยกับบุคคลหรือสถานการณ์ และทักษะในการปฏิบัติ โดยความรู้เชิงข้อเท็จจริงมักถูกอธิบายว่าเป็นความเชื่อที่เป็นจริงและมีเหตุผลรองรับ ดิกชันนารี Merriam Webster ให้ความหมายความรู้คือ ข้อมูล ความเข้าใจ หรือทักษะที่เกิดจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์หรือการศึกษา หรือหมายถึงความคุ้นเคยหรือความเข้าใจในศาสตร์ ศิลปะ หรือเทคนิคใดเทคนิคหนึ่ง

กล่าวโดยสรุป ความรู้หมายถึง ความเข้าใจในปรากฏการณ์ต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล โดยอาศัยข้อมูล ข้อเท็จจริง และการพิจารณาอย่างเป็นระบบ ดังนั้นเมื่อเข้าใจอย่างมีเหตุผลจึงเป็นวิทยาศาสตร์ (science)

ความจริง (truth) หมายถึงความจริงที่เกิดจากการทำความเข้าใจข้อเท็จจริง (fact) อย่างถูกต้อง และข้อเท็จจริง หมายถึง ข้อมูลหรือเหตุการณ์ที่สามารถพิสูจน์ ตรวจสอบ หรือยืนยันได้จากหลักฐาน เช่น ตัวเลข เอกสาร หรือการสังเกต เป็นต้น ดังนั้นการวิจัยจึงเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ โดยมุ่งค้นหาข้อเท็จจริงหรือความจริงของปรากฏการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ และมีเหตุผล

1.3 ทฤษฎีและหลักการสำคัญของการวิจัย

การวิจัยมีพื้นฐานจากแนวคิดและทฤษฎีหลายประการ ซึ่งช่วยอธิบายวิธีการสร้างองค์ความรู้ โดยมีแนวคิดสำคัญ ได้แก่

1. แนวคิดกระบวนการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์

แนวคิดนี้มองว่าการวิจัยเป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยขั้นตอนอย่างเป็นระบบ ได้แก่ การกำหนดปัญหาการวิจัย การทบทวนวรรณกรรม การกำหนดสมมติฐาน การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปผล ซึ่งช่วยให้ผลการวิจัยมีความถูกต้องและตรวจสอบได้ (Creswell & Creswell, 2018) การวิจัยจึงต้องอาศัยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ (scientific process หรือ scientific method) ที่เป็นขั้นตอนอย่างเป็นระบบที่ใช้ในการแสวงหาความรู้และอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ โดยทั่วไปประกอบด้วยขั้นตอนหลักดังนี้

- 1) การสังเกต (observation) เริ่มจากการสังเกตปรากฏการณ์หรือปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น สิ่งผิดปกติ หรือสิ่งที่น่าสนใจ โดยดูว่าสิ่งเหล่านั้นทำหน้าที่อย่างไร
- 2) การตั้งคำถาม (question) ตั้งคำถามจากสิ่งที่สังเกต เช่น “ทำไมจึงเกิดเหตุการณ์นี้” หรือ “อะไรเป็นสาเหตุ” เป็นการสังเกตว่าอะไรเป็นสาเหตุทำให้เกิดปรากฏการณ์นั้นๆ
- 3) การตั้งสมมติฐาน (hypothesis) เสนอคำอธิบายเบื้องต้นที่สามารถทดสอบได้ เช่น การคาดเดาอย่างมีเหตุผล หรือการเดาคำตอบล่วงหน้า
- 4) การทดลอง (experiment) ออกแบบและดำเนินการทดลองเพื่อทดสอบสมมติฐาน โดยควบคุมตัวแปรต่าง ๆ ให้เหมาะสม เพื่อให้แน่ใจว่าตัวแปรนั้นมีอิทธิพลโดยตรงต่อตัวแปรตามหรือปรากฏการณ์ มิได้มาจากตัวแปรอื่น จึงถูกเรียกว่าตัวแปรอิสระ (independent variable)
- 5) การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล (data collection & analysis) บันทึกผลการทดลอง และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อดูแนวโน้มหรือความสัมพันธ์
- 6) การสรุปผล (conclusion) สรุปว่าสมมติฐานถูกหรือไม่ และอธิบายผลที่เกิดขึ้น
- 7) การสื่อสารผล (communication) นำเสนอผลการศึกษา เช่น การเขียนรายงานหรือเผยแพร่ เพื่อให้ผู้อื่นตรวจสอบและนำไปใช้ต่อ

การดำเนินการที่ถือว่าเป็นวิทยาศาสตร์ คือการดำเนินการอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอนที่ชัดเจนและสามารถตรวจสอบได้ โดยตั้งอยู่บนหลักว่า หากปฏิบัติตามกระบวนการดังกล่าวอย่างถูกต้อง ผลลัพธ์ที่ได้ย่อมมีความถูกต้อง (validity) และมีความน่าเชื่อถือหรือสามารถทำซ้ำได้

อย่างสม่ำเสมอ (reliability) หากพิจารณาโดยละเอียดลึกลงไป ความเป็นวิทยาศาสตร์คือความรู้ที่เข้าใจถึงความเป็นเหตุและผลของปรากฏการณ์ หรือสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นล้วนมีเหตุปัจจัยตามหลักธรรมชาติของพระพุทเจ้าหรือหลักอภิปัจจยตาหรือปฏิจสมุปบาท ที่อธิบายถึงความเป็นเหตุเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน หรือ “สิ่งนี้มี เพราะสิ่งนี้มี” นั่นเอง

2. แนวคิดการสร้างองค์ความรู้

แนวคิดการสร้างองค์ความรู้ (knowledge generation) มองว่าการวิจัยเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาและขยายพรมแดนของความรู้ โดยเริ่มจากการตั้งคำถามหรือกำหนดปัญหาที่ต้องการศึกษาอย่างชัดเจน จากนั้นดำเนินการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบตามระเบียบวิธีวิจัยที่เหมาะสม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ เมื่อได้ข้อมูลแล้ว นักวิจัยจะนำมาวิเคราะห์ด้วยหลักเหตุผลและเครื่องมือทางวิชาการ เพื่อค้นหารูปแบบความสัมพันธ์ หรือข้อเท็จจริงที่ซ่อนอยู่ภายในข้อมูล

ในขั้นตอนสุดท้าย ผู้วิจัยจะทำการตีความผลการศึกษาโดยเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิด ทฤษฎี และบริบทที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อปรากฏการณ์ที่ศึกษา ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นเท่านั้น แต่ยังนำไปสู่การสร้างข้อสรุป ข้อเสนอแนะ และองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ ทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ W. Lawrence Neuman (2014) ที่เน้นว่าการวิจัยต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ มีเหตุผล และมีความเข้มงวดทางวิชาการ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่มีความน่าเชื่อถือและอธิบายความจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. แนวคิดการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

แนวคิดการวิจัยสมัยใหม่แบ่งวิธีการวิจัยออกเป็นสองแนวทางหลัก ได้แก่

1) การวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) เป็นการวิจัยที่มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ โดยอาศัยข้อมูลที่สามารถวัดค่าออกมาเป็นตัวเลขได้อย่างชัดเจน เพื่อให้สามารถนำมาวิเคราะห์เชิงสถิติได้อย่างเป็นระบบ กระบวนการวิจัยประเภทนี้มักเริ่มจากการตั้งสมมติฐานที่สามารถทดสอบได้ จากนั้นจึงเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเครื่องมือที่มีมาตรฐาน เช่น แบบสอบถาม หรือแบบทดสอบ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ

เมื่อได้ข้อมูลแล้ว จะนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติที่เหมาะสมตามวัตถุประสงค์

ของการศึกษา เช่น การใช้สถิติพรรณนาเพื่ออธิบายคุณลักษณะของประชากร ใช้สถิติเชิงอนุมานเพื่อทดสอบสมมติฐาน ในการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่มภายใต้ตัวแปรต่าง ๆ และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร เพื่ออธิบายลักษณะหรือแนวโน้มของข้อมูลอย่างมีเหตุผล

ผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัยเชิงปริมาณจะช่วยให้สามารถสรุปข้อค้นพบในลักษณะที่เป็นรูปธรรม มีความเป็นกลาง และสามารถอ้างอิงหรืออธิบายปรากฏการณ์ได้อย่างชัดเจน รวมทั้งสามารถนำไปใช้ในการคาดการณ์หรืออธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลได้อย่างมีหลักฐานรองรับ ซึ่งเน้นการเก็บข้อมูลที่สามารถวัดได้ในเชิงตัวเลข การใช้สถิติในการวิเคราะห์ และการทดสอบสมมติฐาน ซึ่งสถิติที่ใช้วิเคราะห์ก็เพื่อยืนยันข้อมูล การเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของกลุ่มของตัวแปร และหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เน้นการทำความเข้าใจความหมาย ประสบการณ์ของมนุษย์และบริบทของปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างลึกซึ้ง (Creswell & Poth, 2018) ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพต่างมีบทบาทสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ทางวิชาการ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกันในรูปแบบ การวิจัยแบบผสม (mixed methods research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและลึกซึ้งยิ่งขึ้น เนื่องจากปรากฏการณ์ต่าง ๆ สามารถทำความเข้าใจได้ทั้งในมิติของตัวเลขและในมิติของความหมายหรือบริบท

ในพฤติกรรมของสรรพสิ่งและปรากฏการณ์ทางสังคมมีทั้งข้อมูลที่เป็นเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ ข้อมูลบางประเภทแม้จะปรากฏในรูปของตัวเลข เช่น เลขทะเบียนบ้าน หรือเลขประจำตัวประชาชน แต่ตัวเลขดังกล่าวเหล่านั้นมีลักษณะเป็นเพียงสัญลักษณ์สำหรับการจำแนกหรือระบุบุคคล จึงไม่สามารถนำมาดำเนินการทางคณิตศาสตร์ ด้วยวิธีการ บวก ลบ คูณ หรือหาร ได้ ดังนั้นจึงถือว่าเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ ในขณะที่ข้อมูลอีกประเภทหนึ่งสามารถวัดและอธิบายเป็นตัวเลขได้ สามารถนำมาบวกลบ คูณ หาร ได้ เช่น รายได้ อายุ หรือระดับคะแนน ฯลฯ ตัวเลขเหล่านี้สามารถนำมาวิเคราะห์ทางสถิติได้ จึงจัดเป็นข้อมูลเชิงปริมาณ

โดยทั่วไป ปรากฏการณ์ทางสังคมจำนวนมากสามารถวัดและอธิบายเป็นตัวเลขได้ในสัดส่วนค่อนข้างมาก ขณะที่อีกส่วนหนึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพที่ไม่สามารถวัดเป็นตัวเลขได้ จำเป็นต้องอาศัยการทำความเข้าใจเชิงลึก (deep understanding) เพื่ออธิบายความหมาย บริบท และพฤติกรรมของมนุษย์อย่างรอบด้านที่มุ่งทำความเข้าใจปรากฏการณ์เชิงลึก โดยใช้

ข้อมูลที่เป็นข้อความ คำบอกเล่า หรือบริบททางสังคม มากกว่าตัวเลข ดังนั้นเทคนิคการวิเคราะห์ จึงเน้น “การตีความ” และ “การสร้างความหมาย” จากข้อมูลเป็นสำคัญ ซึ่งมีเทคนิคหลักและวิธีดำเนินการมีดังนี้

(1) การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร บทสัมภาษณ์ หรือข้อความต่าง ๆ โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูล (categories) นับความถี่หรือพิจารณาความสำคัญของประเด็น สรุปสาระสำคัญที่ปรากฏในข้อมูล เหมาะกับงานวิจัยเอกสาร หรือข้อมูลข้อความจำนวนมาก

(2) การวิเคราะห์เชิงธีม (thematic analysis) การวิเคราะห์เชิงธีม เป็นเทคนิคที่ได้รับความนิยมในการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งเน้นการค้นหาและสังเคราะห์ “ประเด็นหลัก (themes)” ที่ปรากฏอยู่ในข้อมูลอย่างเป็นระบบ กระบวนการเริ่มจากการอ่านข้อมูลซ้ำหลายรอบเพื่อทำความเข้าใจภาพรวม จากนั้นจึงทำการเข้ารหัสข้อมูล (coding) โดยกำหนดรหัสให้กับข้อความหรือเนื้อหาที่มีความหมายสำคัญ แล้วนำรหัสที่มีลักษณะใกล้เคียงกันมาจัดกลุ่มเป็นประเด็นย่อย ก่อนจะสังเคราะห์และพัฒนาเป็นประเด็นหลัก (themes) ที่สะท้อนสาระสำคัญของข้อมูล

ผลลัพธ์ของการวิเคราะห์เชิงธีมช่วยให้ผู้วิจัยสามารถอธิบายและทำความเข้าใจปรากฏการณ์ได้อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในมิติของแนวคิด ความเชื่อ ประสบการณ์ หรือมุมมองของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งมีความสำคัญต่อการตีความและการสร้างองค์ความรู้ในงานวิจัยเชิงคุณภาพ

3) การวิเคราะห์เชิงปรากฏการณ์วิทยา (phenomenological analysis) เป็นแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่มุ่งทำความเข้าใจ “ประสบการณ์ตรง” ของผู้ให้ข้อมูลอย่างลึกซึ้ง โดยให้ความสำคัญกับความหมายที่บุคคลรับรู้และตีความต่อประสบการณ์นั้น ๆ กระบวนการวิเคราะห์จะพิจารณาข้อมูลอย่างละเอียด เพื่อสกัดสาระสำคัญของประสบการณ์ และถ่ายทอดออกมาในมุมมองของผู้ให้ข้อมูลเป็นหลัก โดยลดอคติหรือกรอบคิดของผู้วิจัยให้น้อยที่สุด

4) การวิเคราะห์เชิงอุปนัย (inductive analysis) เป็นแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีมุ่งสร้างข้อสรุปหรือองค์ความรู้จากข้อมูลจริงที่เก็บรวบรวมมา โดยไม่กำหนดกรอบแนวคิดหรือสมมติฐานล่วงหน้า กระบวนการวิเคราะห์จะเริ่มจากการพิจารณาข้อมูลอย่างละเอียด ค่อย ๆ ระบุรูปแบบ แนวโน้ม หรือประเด็นที่ปรากฏ แล้วจึงสังเคราะห์เป็นข้อสรุปหรือแนวคิดที่เกิดขึ้นจากข้อมูลโดยตรง

ลักษณะสำคัญของการวิเคราะห์แบบอุปนัยคือการเปิดโอกาสให้ข้อมูลเป็นตัวกำหนดทิศทางของข้อค้นพบ ทำให้ผลการวิเคราะห์สะท้อนความเป็นจริงของภาคสนามได้อย่างลึกซึ้ง และเป็นธรรมชาติ ทั้งยังเอื้อต่อการสร้างองค์ความรู้ใหม่หรือการพัฒนากรอบแนวคิดที่สอดคล้องกับบริบทที่ศึกษาอย่างแท้จริง เป็นการสร้างข้อสรุปจากข้อมูลจริง ไม่ตั้งกรอบล่วงหน้า ให้ข้อค้นพบ “เกิดจากข้อมูล” โดยตรง จุดเด่น ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่จากภาคสนาม

5) การวิเคราะห์แบบสร้างทฤษฎีฐานราก (grounded theory) ใช้พัฒนา “ทฤษฎีใหม่” จากข้อมูล เก็บข้อมูลและวิเคราะห์ไปพร้อมกัน เปรียบเทียบข้อมูลอย่างต่อเนื่อง สร้างแนวคิดและความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี เป็นแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่มุ่งพัฒนา “ทฤษฎีใหม่” โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากภาคสนามเป็นฐานสำคัญ กระบวนการดำเนินงานจะเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ควบคู่กันไปอย่างต่อเนื่อง ไม่แยกเป็นขั้นตอนตายตัว

ผู้วิจัยจะทำการเข้ารหัสข้อมูล เปรียบเทียบข้อมูลแต่ละส่วนอย่างสม่ำเสมอ (constant comparison) เพื่อค้นหารูปแบบ แนวคิด และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น จากนั้นจึงสังเคราะห์เป็นหมวดหมู่เชิงแนวคิด และพัฒนาไปสู่กรอบความคิดหรือทฤษฎีที่อธิบายปรากฏการณ์ได้อย่างเป็นระบบ ลักษณะเด่นของวิธีนี้คือการให้ข้อมูลเป็นตัวนำในการสร้างทฤษฎี ทำให้ทฤษฎีที่ได้มีความสอดคล้องกับบริบทจริง และสามารถอธิบายความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ได้อย่างลึกซึ้งและมีความหมายในเชิงวิชาการ

กล่าวโดยสรุป การวิเคราะห์ในการวิจัยเชิงคุณภาพจะดำเนินการโดยการอ่าน การเข้ารหัส การจัดหมวดหมู่ การตีความ การสังเคราะห์ข้อค้นพบ

1.4 ความสำคัญของการวิจัย

การวิจัยมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาทางวิชาการและการพัฒนาสังคม โดยช่วยให้เกิดความรู้ใหม่ สนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบาย และช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและมีหลักฐานรองรับ (Neuman, 2014) กล่าวคือการวิจัยเป็นกระบวนการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบที่ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการแสวงหาความรู้ใหม่ และช่วยอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลและน่าเชื่อถือ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาวิชาการและการพัฒนาสังคมในระยะยาว ซึ่งความสำคัญของการวิจัยสามารถสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

1. สร้างองค์ความรู้ใหม่ การวิจัยช่วยค้นพบข้อเท็จจริง แนวคิด หรือทฤษฎีใหม่ ทำให้เกิดการพัฒนาความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ

2. พัฒนาความเข้าใจเชิงลึกต่อปรากฏการณ์ ช่วยอธิบายเหตุการณ์หรือปัญหาต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ทำให้เข้าใจสาเหตุ กระบวนการ และผลกระทบได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

3. การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ผลการวิจัยเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ช่วยให้การกำหนดนโยบาย การบริหาร หรือการแก้ปัญหา มีความถูกต้องและเหมาะสม

4. แก้ไขปัญหาในทางปฏิบัติ การวิจัยสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาจริงในสังคม องค์กร หรือชุมชน รวมทั้งทั้งประเทศ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. พัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยี ช่วยต่อยอดความรู้ไปสู่การสร้างสิ่งใหม่ ๆ เช่น เครื่องมือ วิธีการ ผลิตภัณฑ์ หรือระบบที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

6. ยกระดับคุณภาพชีวิตและสังคม ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้พัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคมการศึกษา สาธารณสุข และการบริหารภาครัฐ

7. เสริมสร้างความน่าเชื่อถือทางวิชาการ งานวิจัยที่มีคุณภาพช่วยยืนยันความถูกต้องของความรู้ และเป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการที่เชื่อถือได้

8. พัฒนาทักษะการคิดอย่างเป็นระบบ กระบวนการวิจัยช่วยฝึกการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการใช้เหตุผลอย่างมีหลักการ

1.5 พื้นฐานแนวคิดการวิจัยเชิงคุณภาพ

พื้นฐานแนวคิดของการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ตั้งอยู่บนกระบวนทัศน์ที่มุ่งทำความเข้าใจความเป็นจริงทางสังคมในฐานะสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากประสบการณ์ การรับรู้ และการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ มากกว่าการวัดเชิงปริมาณเพียงอย่างเดียว โดยการวิจัยลักษณะนี้ให้ความสำคัญกับบริบท (context) ความหมาย (meaning) และมุมมองของผู้ให้ข้อมูลเป็นหลัก นักวิจัยจึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บและตีความข้อมูลผ่านการมีส่วนร่วม การสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึก (John W. Creswell & Cheryl N. Poth, 2018)

ในเชิงกระบวนการ การวิจัยเชิงคุณภาพมักใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่ยืดหยุ่นและเปิดกว้าง เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนประสบการณ์จริงของผู้ให้ข้อมูลอย่างรอบด้าน ข้อมูลที่ได้จะอยู่ในรูปของข้อความหรือคำบรรยาย ซึ่งต้องผ่านกระบวนการวิเคราะห์เชิงตีความ เช่น การเข้ารหัส (coding) การจัดหมวดหมู่ และ

การสังเคราะห์ประเด็น เพื่อสร้างข้อค้นพบหรือองค์ความรู้ที่มีความหมายและสอดคล้องกับบริบทที่ศึกษา (Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln, 2018)

นอกจากนี้ การวิจัยเชิงคุณภาพยังเน้นลักษณะการสร้างองค์ความรู้แบบอุปนัย (inductive approach) ซึ่งเป็นลักษณะของการศึกษาจากเฉพาะเรื่องอธิบายเรื่องทั่วไป (particular to general) กล่าวคือ ได้ข้อค้นพบเกิดจากข้อมูลจริง มากกว่าการทดสอบสมมติฐานล่วงหน้า และให้ความสำคัญกับความน่าเชื่อถือของข้อมูลในเชิงคุณภาพ เช่น ความน่าเชื่อถือ (credibility) ความสอดคล้อง (dependability) และความสามารถในการถ่ายโอนผลการวิจัย (transferability) เพื่อให้ผลการศึกษามีความเข้มงวดและได้รับการยอมรับในทางวิชาการ (W. Lawrence Neuman, 2014)

1.6 ลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นกระบวนการศึกษาที่มุ่งทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมหรือพฤติกรรมของมนุษย์อย่างลึกซึ้ง โดยเน้นการตีความความหมาย ประสบการณ์ และมุมมองของผู้ให้ข้อมูลภายใต้บริบทที่เกิดขึ้นจริง มากกว่าการวัดผลในเชิงตัวเลข การวิจัยลักษณะนี้มักใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่เปิดกว้างและยืดหยุ่น เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต และการวิเคราะห์เอกสาร เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงบรรยายที่สะท้อนความเป็นจริงอย่างรอบด้าน (John W. Creswell & Cheryl N. Poth, 2018)

ลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพมีจุดเด่นหลายประการ ได้แก่ (1) มุ่งเน้นการทำความเข้าใจความหมายและประสบการณ์ของมนุษย์ในบริบทจริง (2) ใช้แนวทางการวิจัยแบบยืดหยุ่น ไม่กำหนดขั้นตอนตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ (3) นักวิจัยมีบทบาทเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บและตีความข้อมูล (4) ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย โดยให้ข้อค้นพบเกิดจากข้อมูลจริง (5) นำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบเชิงพรรณนา เพื่อสะท้อนภาพรวมของปรากฏการณ์อย่างลึกซึ้ง และ (6) ให้ความสำคัญกับความน่าเชื่อถือของข้อมูลในมิติของความน่าเชื่อถือ (credibility) ความสม่ำเสมอ (dependability) และความสามารถในการนำไปใช้ในบริบทอื่น (transferability) (Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln, 2018; W. Lawrence Neuman, 2014)

โดยสรุป การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาเรื่องที่ต้องการความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับมนุษย์และสังคม ซึ่งไม่สามารถอธิบายได้เพียงด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ แต่ต้องอาศัยการตีความความหมายและบริบทอย่างรอบด้าน

1.7 จุดอ่อนของการวิจัยเชิงคุณภาพ

จุดอ่อนของการวิจัยเชิงคุณภาพ สามารถสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

1.ความเป็นอัตวิสัยสูง (subjectivity) การตีความข้อมูลขึ้นอยู่กับมุมมองและประสบการณ์ของผู้วิจัย ทำให้มีโอกาสเกิดอคติ และส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย (Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln, 2018)

2.ความสามารถในการอ้างอิงทั่วไปต่ำ (limited generalizability) ผลการวิจัยมักมาจากกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็กและเฉพาะเจาะจง จึงยากต่อการนำไปอ้างอิงกับประชากรในวงกว้าง (John W. Creswell & Cheryl N. Poth, 2018)

3.ใช้เวลานานและใช้ทรัพยากรมาก การเก็บข้อมูล เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก หรือการสังเกตภาคสนาม รวมถึงการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงตีความ ต้องใช้เวลาและความละเอียดสูง (W. Lawrence Neuman, 2014)

4.ความยากในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ เนื่องจากข้อมูลเป็นเชิงพรรณนา และกระบวนการวิเคราะห์มีความยืดหยุ่น ทำให้ยากต่อการตรวจสอบซ้ำหรือยืนยันผลในลักษณะเดียวกับการวิจัยเชิงปริมาณ (Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln, 2018)

5.ความซับซ้อนในการวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงคุณภาพมีลักษณะเป็นข้อความจำนวนมาก ต้องใช้ทักษะในการจัดหมวดหมู่ ตีความ และสังเคราะห์ ซึ่งอาจทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนได้ (John W. Creswell & Cheryl N. Poth, 2018)

6.ยากต่อการทำซ้ำ (replication) เนื่องจากบริบทและเงื่อนไขของการศึกษาแตกต่างกัน รวมทั้งบทบาทของผู้วิจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการวิจัย ทำให้การทำซ้ำเพื่อให้ได้ผลลัพธ์แบบเดียวกันทำได้ยาก (W. Lawrence Neuman, 2014)

7. ผู้วิจัยมีความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลของปรากฏการณ์คลาดเคลื่อน โดยมองว่าไม่สามารถวัดในรูปแบบเชิงปริมาณได้ ทั้งที่ในความเป็นจริงสามารถวัดเป็นตัวเลขได้ อีกทั้งยังขาดความรู้ความเชี่ยวชาญด้านสถิติอย่างเพียงพอ จึงเลือกใช้การวิจัยเชิงคุณภาพในทุกกรณี

ส่งผลให้ผลการวิจัยที่ได้ อาจไม่สามารถสะท้อนความเป็นจริงของปรากฏการณ์ได้อย่างครบถ้วน และแม่นยำ

8. ผู้วิจัยมีข้อจำกัดด้านทักษะคณิตศาสตร์และสถิติ จึงเลือกใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก โดยไม่คำนึงถึงบริบทเรื่องที่ศึกษา ซึ่งถือเป็นจุดอ่อนที่เกิดจากตัวผู้วิจัยเอง เนื่องจากในยุคดิจิทัล ข้อมูลของปรากฏการณ์จำนวนมากสามารถแปลงและวัดในรูปแบบเชิงปริมาณได้ การไม่ใช้วิธีการเชิงปริมาณอาจทำให้การวิเคราะห์ขาดความครบถ้วนและลดความแม่นยำของผลการวิจัย

การวิจัยเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้และความจริงของปรากฏการณ์อย่างเป็นระบบ โดยอาศัยหลักวิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการดำเนินการศึกษา ตั้งแต่การกำหนดปัญหา การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ และการสรุปผล เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ (Creswell & Creswell, 2018) ซึ่งการวิจัยมีบทบาทสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ อธิบายปรากฏการณ์ และสนับสนุนการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล (Neuman, 2014) ทั้งนี้ ในทางวิชาการ แนวทางการวิจัยสามารถแบ่งออกเป็น การวิจัยเชิงปริมาณที่เน้นการวัดและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงตัวเลข และการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งทำความเข้าใจความหมายและบริบทของปรากฏการณ์อย่างลึกซึ้ง (Creswell & Poth, 2018) โดยทั้งสองแนวทางสามารถนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกันเพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น จึงเป็นการวิจัยแบบผสมวิธีและเป็นที่ยอมรับในสมัยใหม่ แม้ว่า การวิจัยเชิงคุณภาพจะมีจุดเด่นด้านความลึกซึ้งของข้อมูล แต่ก็มีข้อจำกัดบางประการ เช่น ความเป็นอัตวิสัยและการอ้างอิงทั่วไปที่จำกัด (Denzin & Lincoln, 2018) ดังนั้น การเลือกใช้วิธีการวิจัยจึงควรพิจารณาให้เหมาะสมกับลักษณะของปัญหาและวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่มีคุณภาพและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาความรู้และความจริงของปรากฏการณ์ที่ไม่สามารถวัดหรืออธิบายได้ด้วยตัวเลขเชิงปริมาณ เช่น ความคิดเห็น ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้สึก หรือสัญลักษณ์ทางสังคม ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่มีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับบริบทของมนุษย์และสังคมโดยตรง การวิจัยลักษณะนี้มุ่งเน้นการทำความเข้าใจ “ความหมาย” ของปรากฏการณ์จากมุมมองของผู้ให้ข้อมูล โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่เปิดกว้างและยืดหยุ่น เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต และการวิเคราะห์เอกสาร เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงบรรยายที่สะท้อนประสบการณ์และการรับรู้ของบุคคลอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ การวิจัยเชิงคุณภาพยังให้ความสำคัญกับบริบทแวดล้อมที่มีปรากฏการณ์เกิดขึ้น เนื่องจากความหมายของพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ มักเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม วัฒนธรรม และสถานการณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลจึงเน้นการตีความและสังเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่อค้นหาประเด็นสำคัญ รูปแบบ และความสัมพันธ์ที่ซ่อนอยู่ในข้อมูล ดังนั้น การวิจัยเชิงคุณภาพจึงเหมาะสำหรับการศึกษาเรื่องที่ต้องการความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับมนุษย์และสังคม โดยช่วยอธิบายปรากฏการณ์ในมิติของความหมาย ประสบการณ์ และบริบท ซึ่งไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วยวิธีการเชิงปริมาณเพียงอย่างเดียว การวิจัยเชิงคุณภาพต้องอาศัยนักวิจัยที่มีจริยธรรมที่ต้องไม่เอาประสบการณ์ อคติ ไปตีความข้อมูล แล้วบอกว่าเป็นผลการวิจัย

2.1 ความหมายการวิจัย

ความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพ ตามแนวคิดของนักวิชาการสำคัญ สามารถสรุปได้ดังนี้

John W. Creswell ให้ความหมายการวิจัยเชิงคุณภาพ ว่า เป็นกระบวนการศึกษาเพื่อสำรวจและทำความเข้าใจความหมายที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมอบให้กับปัญหาทางสังคมหรือมนุษย์ โดยเน้นการเก็บข้อมูลในบริบทจริงและการตีความข้อมูลอย่างเป็นระบบ (Creswell & Poth, 2018)

Norman K. Denzin และ Yvonna S. Lincoln อธิบายว่า การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นกิจกรรมเชิงตีความที่ศึกษาปรากฏการณ์ในบริบทตามธรรมชาติ โดยพยายามทำความเข้าใจหรืออธิบายความหมายที่ผู้คนให้กับปรากฏการณ์นั้น (Denzin & Lincoln, 2018)

W. Lawrence Neuman ให้ความหมายว่า การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแนวทางการวิจัยที่มุ่งเน้นการทำความเข้าใจโลกทางสังคมจากมุมมองของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยใช้ข้อมูลเชิงบรรยายและการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Neuman, 2014)

Robert E. Stake มองว่าการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการศึกษาเชิงประสบการณ์ที่มุ่งทำความเข้าใจกรณีหรือปรากฏการณ์เฉพาะ โดยเน้นการเรียนรู้จากบริบทและความซับซ้อนของสถานการณ์จริง (Stake, 2021)

Sharan B. Merriam ให้ความหมายว่า การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นกระบวนการสืบค้นเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายที่ผู้คนสร้างขึ้นเกี่ยวกับประสบการณ์ของตน โดยนักวิจัยเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล (Merriam & Tisdell, 2016)

การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นกระบวนการศึกษาที่มุ่งทำความเข้าใจความหมายของปรากฏการณ์ทางสังคมหรือมนุษย์จากมุมมองของผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นการศึกษาในบริบทตามธรรมชาติ ใช้ข้อมูลเชิงบรรยาย และอาศัยการตีความอย่างเป็นระบบผ่านกระบวนการวิเคราะห์แบบอุปนัย ทั้งนี้ นักวิจัยมีบทบาทเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อเข้าถึงประสบการณ์ ความคิด และความหมายที่บุคคลสร้างขึ้นภายใต้สถานการณ์จริงอย่างลึกซึ้งและรอบด้าน

2.2 แนวคิดและปรัชญาของการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นกระบวนการศึกษาที่มุ่งทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมหรือมนุษย์ โดยเน้นการตีความความหมายจากมุมมองของผู้ให้ข้อมูลภายในบริบทจริง มากกว่าการวัดเชิงตัวเลข นักวิชาการสำคัญ เช่น John W. Creswell อธิบายว่าเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ที่สร้างภาพรวมแบบองค์รวม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคำพูด และดำเนินการในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ (Creswell & Poth, 2018) ขณะที่ Norman K. Denzin และ Yvonna S. Lincoln เน้นว่าการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแนวทางแบบ “interpretive และ naturalistic” ที่พยายามทำความเข้าใจโลกผ่านความหมายที่มนุษย์สร้างขึ้น (Denzin & Lincoln, 2018) กล่าวได้ว่า แนวคิดสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพคือ การมุ่ง “ความหมาย” (meaning) มากกว่า

ปริมาณ เป็นการศึกษาในบริบทจริง (natural setting) การใช้วิธีการหลากหลาย (multi-method) การสร้างความเข้าใจเชิงลึก (in-depth understanding) ซึ่งการวิจัยเชิงคุณภาพมีแนวคิดเชิงปรัชญา และมีลักษณะสำคัญและกระบวนการที่เกี่ยวเนื่อง ดังนี้

รากฐานทางปรัชญา (philosophical foundations) การวิจัยเชิงคุณภาพตั้งอยู่บนฐานคิดทางปรัชญาที่แตกต่างจากแนวคิดปฏิฐานนิยม (positivism) โดยมีลักษณะสำคัญคือเป็นแนวคิดตีความนิยม (interpretivism) และการสร้างสรรค์นิยม (constructivism) เพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้น ควรศึกษาแนวคิดรากฐานที่เกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ มีดังนี้

1. อภิปรัชญา

การวิจัยเชิงคุณภาพตามอภิปรัชญา (ontology) เชื่อว่า “ความจริง” ไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียว แต่มีหลายความจริง (multiple realities) ความจริงขึ้นอยู่กับประสบการณ์และการรับรู้ของแต่ละบุคคล ดังนั้น ความจริงในงานวิจัยเชิงคุณภาพจึงเป็น ความจริงเชิงอัตวิสัย (subjective reality) เปลี่ยนแปลงตามบริบทและเวลา ขึ้นอยู่กับผู้มีส่วนร่วมในปรากฏการณ์ ตัวอย่างเช่น การศึกษาคุณภาพการให้บริการของโรงพยาบาล ผู้ป่วยแต่ละคนอาจมี “ความจริง” ที่แตกต่างกัน บางคนมองว่าบริการดีเพราะแพทย์ใส่ใจ ขณะที่บางคนอาจมองว่าไม่ดีเพราะต้องรอคิวนาน บางคนบอกว่าบริการดีเพราะบุคลากรทางการแพทย์เป็นกันเอง ความจริงจึงขึ้นอยู่กับประสบการณ์เฉพาะบุคคล หรือกรณีการศึกษาการทำงานในองค์กร พนักงานระดับบริหารอาจมองว่าองค์กรมีระบบที่มีประสิทธิภาพ ขณะที่พนักงานระดับปฏิบัติการอาจมองว่ามีความเหลื่อมล้ำหรือการสื่อสารที่ไม่ทั่วถึง ความจริงจึงแตกต่างกันตามตำแหน่งและบทบาท หรือกรณีประชาชนบางกลุ่มอาจมองว่านโยบายเป็นประโยชน์และช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต ขณะที่อีกกลุ่มอาจมองว่าไม่ได้ตอบโจทย์ หรือก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบ หรือโครงการคนละครึ่งของรัฐบาล บางคนบอกว่าดีเพราะช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจ บางคนบอกว่าไม่ดีเพราะทำลายคุณค่าทางสังคมที่ไม่ต้องทำงานก็ได้เงิน ความจริงจึงเปลี่ยนแปลงตามบริบททางสังคมและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นต้น

2. ญาณวิทยา

ในเชิงญาณวิทยา (epistemology) เป็นการศึกษาว่า *ความรู้คืออะไร แหล่งที่มาของความรู้มาจากไหน* การวิจัยเชิงคุณภาพมองว่าความรู้เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูล ไม่ใช่การแยกตัวอย่างเป็นกลางแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ลักษณะสำคัญ ได้แก่ ความรู้เกิดจากการตีความ (interpretation) ผู้วิจัยเป็น “เครื่องมือวิจัย” (research

instrument) เน้นข้อมูลเชิงลึกและคำอธิบาย (thick description) ตัวอย่างเช่น การศึกษาประสบการณ์ของผู้ป่วยในการรับบริการทางการแพทย์ ผู้วิจัยสัมภาษณ์เชิงลึกและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ป่วยอย่างต่อเนื่อง เพื่อทำความเข้าใจความรู้สึก ความคาดหวัง และความหมายที่ผู้ป่วยมีต่อการรักษา โดยความรู้ที่ได้เกิดจากการตีความร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูล หรือ กรณีการศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนชนบท ผู้วิจัยลงพื้นที่ใช้ชีวิตร่วมกับชุมชน (participant observation) เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างความไว้วางใจ ทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและสามารถอธิบายบริบททางสังคมและวัฒนธรรมได้อย่างละเอียด (thick description)

3. วิธีวิทยา

การวิจัยเชิงคุณภาพในเชิงวิธีวิทยา (methodology) เป็นการใช้กระบวนการแบบอุปนัย (inductive reasoning) กล่าวคือ เริ่มจากข้อมูลภาคสนามแล้วพัฒนาเป็นแนวคิดหรือทฤษฎี ลักษณะสำคัญ ได้แก่ การออกแบบที่ยืดหยุ่น (flexible design) การเก็บข้อมูลเชิงลึก เช่น สัมภาษณ์ สังเกต การวิเคราะห์แบบตีความและสร้างความหมาย ตัวอย่างเช่น ผู้วิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์ประชาชนเกี่ยวกับประสบการณ์การใช้บริการออนไลน์ของรัฐ พบประเด็นซ้ำ ๆ เช่น ความไม่เข้าใจระบบ ความไม่ไว้วางใจ และปัญหาการเข้าถึง จากนั้นจึงพัฒนาเป็นแนวคิดเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับบริการดิจิทัลภาครัฐ” หรือกรณีการสัมภาษณ์และสังเกตในห้องเรียน ผู้วิจัยพบว่านักศึกษาที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มมีแนวโน้มเรียนรู้ได้ดีกว่า จึงพัฒนาเป็นแนวคิดเกี่ยวกับ “การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (active learning)” หรือกรณี ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ซื้อสินค้าออนไลน์ พบว่า ความเชื่อถือในการรีวิวและประสบการณ์ผู้ใช้มีผลต่อการตัดสินใจ จึงนำไปสู่การสร้างแนวคิดเรื่อง “อิทธิพลของความไว้วางใจทางดิจิทัลต่อพฤติกรรมการซื้อ”

4. อรรถศาสตร์/การตีความ

การวิจัยเชิงคุณภาพมีรากฐานจากแนวคิดการตีความ (interpretivism) และอรรถศาสตร์ (hermeneutics) ซึ่งมุ่งทำความเข้าใจความหมายของประสบการณ์มนุษย์ในบริบททางสังคม ตัวอย่างเช่น ผู้วิจัยสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุเพื่อทำความเข้าใจว่าพวกเขา “ให้ความหมาย” อย่างไรต่อการเข้ารับบริการ เช่น ความรู้สึกไว้วางใจ ความกลัว หรือความไม่สะดวก ซึ่งสะท้อนมุมมองและประสบการณ์ส่วนบุคคลในบริบทสังคม หรือกรณี ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ เพื่อทำความเข้าใจว่าผู้เรียนรับรู้และตีความการเรียนออนไลน์อย่างไร เช่น ความรู้สึกโดดเดี่ยว แรงจูงใจ หรือความยืดหยุ่นในการเรียน หรือกรณี การศึกษาความหมายของ

การทำงานในองค์กรของพนักงานรุ่นใหม่ผ่านการสัมภาษณ์และการตีความเรื่องราว (narrative) ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าคนรุ่นใหม่มอง “ความสำเร็จในการทำงาน” อย่างไร เช่น *ความสมดุลชีวิต ความก้าวหน้า หรือคุณค่าทางจิตใจ*

2.3. ลักษณะสำคัญของการวิจัย

จากแนวคิดและปรัชญาข้างต้น สามารถสรุปลักษณะสำคัญได้ดังนี้

1. **เน้นบริบท** (contextual understanding) ศึกษาปรากฏการณ์ในสถานการณ์จริง การวิจัยเชิงคุณภาพให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับ “บริบท” (context) ในการทำความเข้าใจ ปรากฏการณ์ เนื่องจากพฤติกรรม ความคิด และประสบการณ์ของมนุษย์มิได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว แต่สัมพันธ์กับเงื่อนไขทางสังคม วัฒนธรรม เวลา และสถานที่ ดังนั้น นักวิจัยเชิงคุณภาพจึงมุ่งศึกษาปรากฏการณ์ใน “สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ” (natural setting) โดยไม่แยกออกจากบริบทจริง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนความเป็นจริงอย่างลึกซึ้งและครบถ้วนมากที่สุด (Creswell & Poth, 2018)

John W. Creswell (2018) อธิบายว่าการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นกระบวนการที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาในสถานการณ์จริงของผู้ให้ข้อมูล (participants) โดยพยายามทำความเข้าใจความหมายที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลสร้างขึ้นภายใต้บริบทเฉพาะของตนเอง ซึ่งทำให้ข้อมูลที่ได้มีลักษณะเป็นองค์รวม (holistic) และสะท้อนมิติที่หลากหลายของปรากฏการณ์ ขณะเดียวกัน Norman K. Denzin และ Yvonna S. Lincoln ชี้ให้เห็นว่าการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการศึกษาแบบ “naturalistic inquiry” ที่มุ่งทำความเข้าใจโลกในสภาพจริง โดยไม่พยายามควบคุมตัวแปรเหมือนการวิจัยเชิงปริมาณ แต่ให้ความสำคัญกับการตีความความหมายที่เกิดขึ้นในบริบททางสังคม (Denzin & Lincoln, 2018)

นอกจากนี้ บริบทยังมีบทบาทสำคัญต่อการตีความข้อมูล เนื่องจากความหมายของพฤติกรรมหรือเหตุการณ์หนึ่งอาจแตกต่างกันไปตามบริบท เช่น วัฒนธรรม อำนาจ ความเชื่อ หรือประสบการณ์ของผู้เกี่ยวข้อง นักวิจัยจึงต้องทำความเข้าใจ “บริบทแวดล้อม” (contextual factors) อย่างรอบด้าน ผ่านวิธีการต่าง ๆ เช่น การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการวิเคราะห์เอกสาร เพื่อให้สามารถตีความข้อมูลได้อย่างถูกต้องและมีความน่าเชื่อถือ (Maxwell, 2013)